

SOCIÁLNÍ A HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Nakladatelství Lidové noviny – Historický ústav AV ČR, Praha 2014

626 s., ISBN 978-80-7422-276-4; 978-80-7286-230-6

Publikace autorského kolektivu v čele s D. Dvořáčkovou-Malou a J. Zelenkou představuje jeden z dalších počinů zmíněné dvojice na poli bádání o středověkém panovnickém dvoře v českých zemích za vlády Přemyslovců. Úvodem je třeba podtrhnout, že kniha rozčleněná do pěti obecnějších tematických celků – (I) Realita, fikce a ideály, (II) Lidé na dvoře, (III) Péče o rodinu a dvůr, (IV) Slavnosti na dvoře a (V) Dvůr v prostoru – nevyčerpává potenciál tématu, což je dáno zvoleným úhlem pohledu. Ten sami autoři de facto vystihují již ve volbě podtitulu, kniha je skutečně především o králich, knížatech a rytířích, případně jejich ženských protějšcích, a jejich místě ve strukturách středověkého dvora. Jedním dechem je však třeba zdůraznit, že prameny přemyslovského období nenabízejí mnoho průhledů za pomyslnou hradbu dějin společenských elit a její překonání je možné pouze prostřednictvím hlubokých sond do dané problematiky. K těm však autoři ve větší míře případů z důvodu syntetické povahy svého díla nepřistoupili.

Nelze přitom souhlasit s proklamací, kterou čtenář nalezne již ve druhém odstavci Slova úvodem, že „kniha vychází z nejnovějších, často dosud nepublikovaných výsledků výzkumu“. Publikace se ve skutečnosti v hlavních tezích opírá především o závěry české a německé historiografie 20. století, případně o díla vznikající pod vedením výše uvedené autorské dvojice v několika předchozích letech. V tomto ohledu má předložené kolektivní dílo spíše povahu kompilačně pojeté popularizující syntézy předchozího, a to nikoli nutně původního bádání; v něm dominují především, jakkoli ne bezvýhradně, pokusy o užití postupů literárněvědné analýzy usilující o poznání problematiky středověkého dvora prostřednictvím interpretace dobových literárních památek.

V rámci obecné charakteristiky knihy je současně třeba zdůraznit bohatý a sdělný ikonografický materiál, k jehož využití však autoři jednotlivých kapitol přistupují dle svých dispozic, což v některých případech vede k tomu, že obrazový doprovod bohužel nekomunikuje s textem. Za ne

zcela zdařilé považují grafické odstínění tematických oken a v některých případech též překladů dobových pramenů, které jsou vsouvány do toku textu a odlišeny jinou kvalitou papíru a stylem písma. Koncepce, která fungovala u velkých syntetických počinů NLN posledních deseti let (např. *Přemyslovci*, *Lucemburkové*, *Husitské století* atd.), v tomto případě neplní svoji roli a je spíše matoucí.

Obrátíme-li svoji pozornost k výše uvedenému tematickým celkům, vynikne již u prvního z nich tendence tematizovat organismus dvora prizmatem děl vrcholně středověké dvorské kultury. Realita, fikce a ideály dotýkající se vlastního uchopení dvora se tak v podání autorů knihy překrývají s ideály dvorské literatury, odkud míří směr uvažování autorů logicky k ideálům rytířství a dvorské lásky. Autoři zde čtenáře staví rovnýma nohama doprostřed velice komplikovaného problému vymezení dvora jako komplexní politické, sociální, hospodářské a kulturní entity mající rozhodující vliv na vývoj středověké společnosti, přičemž k vlastní charakteristice tohoto fenoménu přistoupili spíše v rovině impresí a okomentovaných dobových reflexí dvorského prostředí a jeho vnitřního uspořádání. Tímto způsobem dospívají ve shodě se starším bádáním k schematickému vymezení menšího a většího dvora. To lze sice považovat za transparentní klasifikaci, neposouvá to však bádání od popisu jevu k vlastní interpretaci jeho příčin, funkcí a dopadů na společenský vývoj.

V následujících pasážích prvního oddílu autoři v zásadě ztotožnili reflexi dvora s reflexí dvorského literárního milieu a v něm se vyskytujících idejí, archetypálních postav a příběhů. Kapitolka popisující dvůr jako křižovatku jazyků pak tvoří především oslí můstek k avizovanému představení dvorské literatury, jež je v pojetí autorů současně zrcadlem dvora a jeho funkce, jakož i dvorské společnosti. Problém absence domácích středověkých literárních pramenů přemyslovské etapy je autory překlenut zahraničními analogiemi (další z obecných rysů anotované knihy), které však o stavu v českých zemích za vlády Přemyslovců mnoho neříkají. Rozvoj přemyslovského dvora je následně spojen s recepcí vrcholně středověké rytířské epiky a lyriky, popřípadě historiografie a hagiografie. Přes předchozí proklamace o nutnosti obezřetného postupu při interpretaci tohoto typu pramenů předložili autoři v této části spíše popisný výklad vývoje žánrů nepřekračující závěry starší literatury (J. Bumke, H.-J. Behr a další). Využití postupů moderní teorie literatury (H. White, S. Chatmann, U. Eco, T. Todorov aj.) zde zůstalo stranou, a to i v případě textů

historiografických. Ostatně pokud se autoři snaží zodpovědět na svoji otázku „Legends, kroniky a kde je skutečnost?“ bez využití prací F. Grause, H.-W. Goetze a dalších, pokud pracují s Kosmovou kronikou bez využití fundátorské studie D. Třeštika k sociokulturním souřadnicím tvorby tohoto kronikáře a jeho díla, je jejich tázání z říše dojmů. Seznam prací, které by měl vzhledem k syntetické a kompilační povaze knihy obsahovat bibliografický souhrn a jejichž znalost by měla být z textů patrná, není tímto zdaleka definitivní. Nejde zde o počet položek bibliografie, ale osvojení si metod a postupů práce s příslušným typem pramenů, bez nichž zůstává většina historického výkladu prvního oddílu anotované knihy na úrovni ploché deskripce. Jednoduše řečeno, o vztahu mezi fikcí a realitou dvora se v této části přes avizovaný název čtenář mnoho nedozví.

Obecnou tendenci k opakování závěrů starší literatury pak vykazují i kapitoly druhého oddílu „Lidé na dvoře“, jichž se v hlavní linii ujala D. Dvořáčková-Malá. Kapitola „Panovník, rodina a dvůr“ není ničím jiným než stručným přehledem genealogie Přemyslovců, z části nazvané „Lidé kolem trůnu“ pak vysvětluje, že dvůr je pro autorku primárně souborem úředníků, jejichž výčet zde předkládá. Zajímavý pokus o představení role žen ve strukturách dvora vyznívá spíše jako popis opakující informace encyklopedického charakteru o osudech Přemysloven a manželek českých panovníků, nadto uchopených v souřadnicích světa mužů. O mnoho lépe nevyznívá ani autorčin sumarizující pohled na dětství, kombinující výsledky archeologického bádání, teoretických pojednání a střípků z českých středověkých kronik, který nepřekračuje obecně známé informace a navíc opakuje řadu klíšé. Nejvyšší výpovědní hodnotu o dětském světě tak mají publikované ikonografické prameny a fotografie dokumentující hmotnou kulturu středověkého dětského světa; problematika dvora se z těchto pasáží ale víceméně vytratila. Za zdařilé je ve druhém oddílu možno považovat několik tematických podkapitol a zejména syntézu vývoje panovnícké kanceláře z pera D. Havla, která by si však zasloužila těsnější provázání s tématem knihy, tj. hlubší reflexi role kanceláře a jejich členů v rámci chodu panovníckého dvora.

Třetí oddíl, který do značné míry redukuje téma péče o rodinu a dvůr na oblast materiální kultury, se potýká s problémem absence autentických pramenů české proveniencie, což přinutilo autory opřít své texty o prameny pocházející ze 14. století. I zde přitom text setrvává na úrovni kompilace tezí obecně známých ze starší literatury. Výjimku tvoří pasáže o módě a odívání, jež

představují autorskou syntézu předchozího bádání M. Bravermanové, a osvěžující sonda do světa přírodních nauk, magie a astrologie v podání Z. Žaluda.

Rovněž čtvrtá část knihy, na jejíchž ústředních textech se vedle D. Dvořáčkové-Malé podílel i J. Zelenka, nepřekračuje hranici deskripce založené na převyprávění několika málo pramenů a kompilaci předchozího bádání. Vzhledem k vymezení oddílu „Slavnosti na dvoře“ jde však o přístup neadekvátní. Historiografie již několik desetiletí intenzivně pracuje se slavnostmi i ceremoniemi a vnímá je jako totální sociální akty, v rámci kterých se lze přiblížit funkčním společenským strukturám – tedy i funkční strukturu panovníckého dvora. Tato možnost však nebyla autory využita a namísto toho předkládají popisy, které nevystupují ze stínu prvoplánové výpovědi pramenů a předchozí historiografie, což platí i pro kapitolu týkající se rozvoje turnajů a her obecně. I z těchto pasáží se přitom vytrácí vazba na primární téma práce, tj. panovnícký dvůr a jeho fungování.

V posledním tematickém oddíle se autoři zaměřují na vztah přemyslovského dvora a prostoru. Do centra zájmu autorů se dostává především role sídel, ať již stabilních (souhrnné pojednání o vývoji Pražského hradu z pera J. Frolíka), tak přechodných, jakož i panovníckých církevních fundací. Samotná cestovní realita panovníckého dvora je přes snahu J. Zelenky zachycena v obecné rovině a v úzké návaznosti na sídla samotná. I tyto pasáže prozrazují metodologické neukotvení způsobené patrně nedostatečnou znalostí stávajícího bádání na dané téma. Naopak za zdařilé je možno označit úvahy K. Benešovské a L. Panuškové o roli klenotů v rámci panovnícké reprezentace.

Knize bohužel chybí závěrečné shrnutí, které by sjednotilo značně roztržité tematické okruhy do ucelené charakteristiky přemyslovského dvora. Domnívám se, že chce-li čtenář po přečtení knihy zodpovědět na otázku, co je panovnícký dvůr, ocitne se ve stejném rozpoložení jako autory mnohokrát zmiňovaný Walter Map: o dvoru četl mnoho, ale co dvůr je, se vlastně mnoho nedozvěděl.

ROBERT ANTONÍN